

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Χρ. Ζαραφωνίτου, Εμπειρική Εγκληματολογία, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2023, σσ. 353

του Νέστορα Κουράκη,

Καθηγητή Ποινικών Επιστημών

Νομικής Σχολής Πανεπιστημίων Αθηνών και Λευκωσίας

Είναι ιδιαίτερη η χαρά μου να σας παρουσιάσω σήμερα την τρίτη έκδοση του βιβλίου «Εμπειρική Εγκληματολογία, που εκδόθηκε στα τέλη του 2023 από την αγαπητή Συνάδελφο κ. Χριστίνα Ζαραφωνίτου. Όπως σημειώνει για το έργο αυτό εν κατακλείδι στον Πρόλογό του (σελ. XI) ο αείμνηστος κορυφαίος συνάδελφος Ιάκωβος Φαρσεδάκης «πρόκειται για ένα σημαντικό βιβλίο, χρήσιμο σε όλους μας, ιδιαίτερα στους νέους συναδέλφους, οι οποίοι θα βρουν σε αυτό το σωστά δομημένο και πλούσιο κατά το περιεχόμενό του κείμενο, μια πλήρη αναφορά στο συνολικό corpus της -ελληνικής και διεθνούς- εγκληματολογικής έρευνας».

Ηδη μέσα από αυτή την αναφορά του, ο Ιάκωβος Φαρσεδάκης μας παρέχει και μια εικόνα ως προς το τι μπορεί να μας προσφέρει το εδώ παρουσιαζόμενο βιβλίο: Ένα πανόραμα, δηλ., της σύγχρονης εγκληματολογικής έρευνας, ελληνικής και διεθνούς. Πανόραμα όμως με μορφή απολύτως δομημένη και συστηματοποιημένη. Τα πορίσματα των επιμέρους ερευνητικών δεδομένων επιλέγονται έτσι με βάση τη σωστή μεθοδολογική τους υποδομή (άλλωστε, στο εισαγωγικό μέρος

αναλύονται οι μέθοδοι και οι τεχνικές της εγκληματολογικής έρευνας) και, ακόμη, ταξινομούνται με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Παρουσιάζονται, δε, σε δύο μέρη που αντιστοιχούν αφενός στους παραδοσιακούς παράγοντες της εγκληματογένεσης και αφετέρου στις ριζοσπαστικότερες προσεγγίσεις των θεωριών της κοινωνικής αντίδρασης.

Είναι πρόδηλο, ότι στο έργο της Χριστίνας Ζαραφωνίτου η παρουσίαση των πορισμάτων της εγκληματολογικής έρευνας συμβαδίζει με τη θεωρητική εμβάθυνσή τους, ήτοι με την κατάταξη των πορισμάτων αυτών σύμφωνα με το θεωρητικό τους υπόβαθρο. Σε όλο το έργο υπάρχει έτσι ένας συνεχής διάλογος ανάμεσα στις κατά καιρούς διατυπωθείσες βασικές εγκληματολογικές θεωρίες και στα πορίσματα από τις εμπειρικές μεθόδους και τεχνικές, με τις οποίες οι θεωρίες αυτές ελέγχονται για τη βασιμότητά τους. Επομένως, πιστεύω ότι ο τίτλος του βιβλίου αδικεί κάπως το περιεχόμενό του, το οποίο δεν περιορίζεται μόνο σε πορίσματα εμπειρικών ερευνών (που είναι πράγματι και ο κύριος σκοπός του), αλλά εντάσσει τα πορίσματα αυτά μέσα σ' ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο, έτσι ώστε ο αναγνώστης του έργου να αποκτά μια ολοκληρωμένη - κατά το δυνατόν- εικόνα των εξελίξεων της σύγχρονης εγκληματολογικής επιστήμης τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε πρακτικό επίπεδο.

Γενικότερα, η σύζευξη αυτή θεωρητικής και πρακτικής έρευνας είναι για την Εγκληματολογία, όπως και για τις άλλες επιστήμες, μια *conditio sine qua non* ως προς την αξιοπιστία της και την ποιοτική της στάθμη. Και τούτο διότι, όπως παρατηρεί η Χριστίνα Ζαραφωνίτου στην Εισαγωγή του έργου της (σελ. 2), η μεν θεωρητική προσέγγιση είναι απαραίτητη για τη δόμηση του αντικειμένου έρευνας και μελέτης, αλλά και για την τελική

αναδόμησή του, ενώ, από την άλλη πλευρά, η εμπειρική προσέγγιση αποτελεί την απαραίτητη τροφοδοσία της επιστημονικής εξέλιξης και προόδου, δηλ. της θεωρητικής προσέγγισης. Μάλιστα, εάν το ζήτημα τοποθετηθεί σ' ένα πιο φιλοσοφικό επίπεδο, θα μπορούσε να λεχθεί ότι στις περιπτώσεις αυτές υπάρχει μια αλληλόδραση γενικού και ειδικού προς αναζήτηση της αλήθειας, σύμφωνα και με την αρχαιοελληνική μέθοδο της Διαλεκτικής¹.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις μπορούν έτσι να αποτελέσουν προπομπό για νέους ορίζοντες στην Εγκληματολογία, αρκεί όμως να διαπιστωθεί από την επιστημονική έρευνα ότι οι προσεγγίσεις αυτές αντιστοιχούν πράγματι στα δεδομένα της κοινωνικής πραγματικότητας. Και τούτο διότι συχνά εξαγγέλλονται ιδέες που βρίσκουν ιδιαίτερη απήχηση στους επιστημονικούς κύκλους απλώς και μόνο διότι ταιριάζουν με κάποια ιδεολογικο-πολιτικά σχήματα του συρμού και της περιρρέουσας εκάστοτε πνευματικής ατμόσφαιρας, χωρίς όμως να τεκμηρώνονται σε εμπειρικό επίπεδο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας ιδεολογικο-πολιτικής προσέγγισης είναι, κατά τη γνώμη μου, ορισμένα προτάγματα των θεωριών της κοινωνικής αντίδρασης, οι οποίες πάντως σε γενικότερο πλαίσιο είναι βέβαιο ότι συνέβαλαν καθοριστικά στην εξέλιξη της εγκληματολογικής επιστήμης. Ετσι, ένα από τα βασικά προτάγματα αυτών των θεωριών είναι και η άποψη ότι οι ποινικοί νόμοι ερμηνεύονται από τα Δικαστήρια πρωτίστως

¹ Πρβλ. Πλάτωνος, Σοφιστής, ιδίως 253 c, καθώς και: Κ.Δ. Γεωργούλη, λήμμα Διαλεκτική, σε Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ηλίου», τ. Ε', Αθήναι, χ.χ. (1957;), σελ. 1011-1012, André Lalande, Λεξικόν της Φιλοσοφίας, τ. Α', Αθήναι: Πάπυρος, σελ. 391-394 και Νέστορα Κουράκη, Κλασικά Ιδεώδη για μια Σύγχρονη Παιδεία, Αθήνα: Ροές (Δοκίμια), 2009, σελ. 141 και σημ. 141.

με κριτήρια «εξωνομικά», ιδίως δε με βάση το εάν ο κατηγορούμενος είναι πλούσιος ή φτωχός, κοινωνικά ισχυρός (με γνωριμίες και διασυνδέσεις) ή αδύναμος, κ.λπ. Βέβαια, η άποψη αυτή φαίνεται εκ πρώτης όψεως πειστική, καθώς ο εύπορος κατηγορούμενος έχει τα οικονομικά μέσα να προσλάβει έμπειρους και διαπρεπείς συνηγόρους, οι οποίοι θα εντοπίσουν τις ασάφειες ή αντιφάσεις του νόμου, θα πιέσουν ασφυκτικά τους μάρτυρες κατηγορίας όταν αυτοί καταθέτουν στο Δικαστήριο και, ακόμη, θα αναδείξουν την υποτιθέμενη κοινωνική προσφορά του πελάτη τους (π.χ. ενός εργοστασιάρχη που απασχολεί δεκάδες εργαζόμενους), έτσι ώστε να επιτύχουν τελικά την αθώωσή του λόγω αμφιβολιών. Ερωτάται, όμως, μήπως υπάρχει και κάποια προκατάληψη των δικαστών να καταδικάζουν ευκολότερα και σε μεγαλύτερες ποινές κατηγορούμενους που είναι κοινωνικο-οικονομικά αδύναμοι. Εδώ, εάν τεθεί ως κριτήριο η προκατάληψη, η απάντηση φαίνεται να είναι αρνητική. Δεν προκύπτει, δηλ., από τα διαθέσιμα ερευνητικά πορίσματα μια προειλημμένη ή έστω υποβόσκουσα απόφαση των δικαστών να καταδικάζουν τους κοινωνικο-οικονομικά αδύναμους σε μεγαλύτερο βαθμό από τους αντίστοιχα ισχυρούς.

Ειδικότερα, κατά την έρευνα του Herpin στο έργο του: *L' application de la loi*, 1977, όπως συνοψίζεται στο βιβλίο της Χρ. Ζαραφωνίτου (σελ. 220 επ.), οι κυρώσεις που επιβάλλονται στους νεαρούς παραβάτες των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων είναι βαρύτερες από εκείνες τις οποίες αντιμετωπίζουν οι συνομήλικοί τους των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων (...), όχι όμως ως αποτέλεσμα κάποιας εύνοιας προς τους τελευταίους, αλλά ως απότοκο επαγγελματικής ιεράρχησης των κριτηρίων, με κυρίαρχο εκείνο της υποτροπής

και της επαγγελματικής κατάστασης των κατηγορουμένων (...). Συγκεκριμένα, τα στοιχεία της έρευνας οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι τα άτομα που καταδικάζονται αντιμετωπίζουν μετέπειτα δυσκολίες στην εύρεση εργασίας και έτσι κατατάσσονται προοδευτικά στις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις. Και η έρευνα καταλήγει: «Συχνά η πορεία είναι προκαθορισμένη για όσους έχουν ήδη στο ιστορικό τους προηγούμενη ποινική καταδίκη».

Ανάλογα συμπεράσματα προέκυψαν και από σειρά ερευνών που διεξήχθησαν στην πρώην Δυτική Γερμανία κατά τη δεκαετία 1970 από το Ινστιτούτο Μαξ-Πλανκ για το Αλλοδαπό και Διεθνές Ποινικό Δίκαιο και από άλλους φορείς ή ερευνητές ως προς τη διαχείριση ποινικών υποθέσεων εκ μέρους αστυνομικών, εισαγγελικών ή δικαστικών αρχών. Αξίζει μάλιστα να αναφερθεί ότι τα πορίσματα των ερευνών αυτών γνωστοποιήθηκαν ήδη από το 1982 στο ελληνικό επιστημονικό κοινό μέσα από το έργο μου για τα Οικονομικά Εγκλήματα². Όπως, λοιπόν, συνάγεται από τις ενλόγω γερμανικές έρευνες, βασικό εξωνομικό κριτήριο που επιδρά στη συμπεριφορά των οργάνων εφαρμογής του νόμου είναι το κατά πόσον ο εκάστοτε ύποπτος ή κατηγορούμενος ταιριάζει με τις προδιαγραφές ενός «κοινωνικά ενταγμένου ανθρώπου», δηλ. κάποιου ο οποίος διαθέτει μόνιμη εργασία, δεν έχει απασχολήσει παλαιότερα τη δικαιοσύνη, έχει οικογένεια και γενικά δεν δημιουργεί προβλήματα στην κοινωνία, ούτε και προβλέπεται να δημιουργήσει τέτοια προβλήματα στο μέλλον με νέες αξιόποινες πράξεις. Επομένως, κύριος εξωνομικός παράγοντας

² Βλ. *Νέστορα Κουράκη*, Οικονομικά Εγκλήματα, τρίτη έκδ. σε συνεργασία με Δημ. Ζιούβα, Αθήνα: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, §§ 189, 62 και 64, με τις εκεί υποσημειώσεις, καθώς και *του ιδίου*, Κοινωνική Δικαιοσύνη & Αντεγκληματική Πολιτική, 2024³, σελ. 303 επ.

που οδηγεί σε ευνοϊκότερη μεταχείριση ενός κατηγορουμένου από τα ποινικά Δικαστήρια δεν είναι το εάν αυτός θεωρείται ως πλούσιος ή φτωχός, όπως υποστηρίζεται από την πλευρά των θεωριών της κοινωνικής αντίδρασης, αλλά το εάν αυτός ανταποκρίνεται στο πρότυπο του «κοινωνικά ενταγμένου ανθρώπου».

Είναι, λοιπόν, προφανής η αξία έργων Εμπειρικής Εγκληματολογίας, όπως το εδώ παρουσιαζόμενο, του οποίου τα πορίσματα, για να μνημονεύσουμε και πάλι τον αείμνηστο Ιάκωβο Φαρσεδάκη στον Πρόλογό του (σελ. ΙΧ-Χ), «αποτελούν τη λυδία λίθο της ισχύος ή μη οποιασδήποτε θεωρίας. [Διότι], όσο σπουδαία και αν εμφανίζεται μια θεωρία, αν δεν επιρρωνύεται από τα ευρήματα της επιστημονικής εμπειρικής έρευνας, δεν μπορεί να καταταγεί στις επιστημονικές θεωρίες. Μόνο στην ιστορία των ιδεών αξίζει να αναφέρεται».